

Naučná stezka Chlum

Text: Jan Moravec

„Chlum“ je v naší republice poměrně běžné jméno, znamená totiž zalesněné návrší. Tak i naučných stezek s tímto názvem najdeme několik. Ta asi nejznámější vede dějištěm Bitvy u Hradce Králové, další najdeme na Zlatém Chlumu v Jeseníkách, méně známou pak v lese Chlum u Nového Bydžova. Ta „naše“ leží ve Středních Čechách, nedaleko Mladé Boleslavi. Pojedete-li po rychlostní silnici R10 z Prahy do Turnova, je to první výraznější hřbet, který nás vpravo od silnice přivítá. Právě díky jeho poloze na okraji teplého úrodného Polabí jde o kopec nesmírně zajímavý.

Jde ale skutečně o kopec? Ono s Chlumem je to trochu složitější. Pokud odmítneme označení Chlum pro celý Chloumecký hřbet, táhnoucí se v déli 13 km od Nepřevázky až k Domousnicím, pak Chlumem jsou nazývány zejména západní svahy tohoto hřebene. Vyškrábeme-li se těch více jak 100 výškových metrů, nenajdeme žádný vrchol, ale náhorní plošinu s vesnicí Chloumek; kóta 356 na výběžku plošiny severně od Chloumku, na některých mapách označovaná jako Chlum, rozhodně žádným vrcholem není, tím je až nedaleký o deset metrů vyšší Kněžský.

Právě v této části Chloumeckého hřebetu se nachází naučná stezka, kterou na podzim loňského

roku vybuodovala v rámci programu NET4GAS Blíž přírodě mladoboleslavská organizace Českého svazu ochránců přírody Klenice. Jde o okružní trasu dlouhou necelých 8 km. Začíná u bývalé školy v Nepřevázce, po tzv. Umrličí cestě (v souvislosti s budováním naučné stezky vyčištěné a znovu zprůchodněné) stoupá na okraj náhorní plošiny, na její severní straně sestupuje k hájovně Pod Chlumem a po západním úpatí se vrací zpět do Nepřevázky.

Doubravy šípákové i mochnové

Co cestou uvidíme? Především velice pestrá ukázkou vesměs tepломilných přírodních společenstev.

▲
*Nejcennější historickou památkou na Chlumu je raně slovanské hradiště zvané Švédské šance.
Foto Jan Moravec*

Zatímco na náhorní plošině se rozkládají pole, svahy porůstají převážně lesy. A to ne lesy ledajaké. Chlum je známý svými doubravami s velmi dobře zachovanou druhovou skladbou. Kromě převažujících dubohabřin tu najdeme i tzv. mochnové doubravy, v jejichž podrostu dominuje mochna bílá (rostlina na první pohled podobná jahodníku, avšak s poněkud odlišnými listy), a zejména šípákové doubravy, které zde mají izolovanou lokalitu na samém severním okraji svého areálu výskytu. Ze zajímavějších rostlin tu najdeme třeba lilii zlatohlavou, velkou růžovobílou „hluchavku“ medovník meduňkolistý, kamejku modronachovou, plámenek přímý či několik druhů orchidejí (kruštík širolistý, kruštík modrofialový, okrotici bílou, hlístník hnízdák...), ale i řadu vzácných druhů hub.

Z přírodovědného hlediska neméně pozoruhodnou je plocha bývalého vojenského cvičiště, dodnes zvaná Střelnice, na jihozápadním úpatí Chlumu. Zdejší vegetace má charakter tzv. bílých stráňí, tedy suchých širokolistých trávníků na slínech. Z nesmírného botanického bohatství lze jmenovat alespoň největší z našich planých růží – růži galskou, žlutobíle kvetoucí černohlávek dřípený, cizopasnou zárazu vyšší, pelyněk pontický, který zde má severní hranici svého rozšíření, drobný bílojetel bylinný či další z orchidejí – vemeník dvoulistý. Jako cvičiště armády sloužilo toto území údajně od poloviny 19. stol., v 90. letech však bylo opuštěno a začalo zarůstat náletem. Nalézt nějaký vhodný management, aby toto unikátní území nezaniklo, je aktuálním úkolem ochrany přírody.

Mozaiku biotopů na Chlumu doplňují ještě louky na jižním úbočí pod

Hrádkem, které překvapí mimo jiné rozsáhlými porosty ledence přímořského, bobovité rostliny, která na rozdíl od většiny příbuzných nemá květenství, ale její poměrně velké světle žluté květy vyrůstají samostatně. Návštěvníka jistě upoutá i poloparazitický černýš rolní, jehož nápadné růžovopurpurové zbarvení nejsou květy, jak by se snad mohl někdo na první pohled domnívat, nýbrž listy. Na

▲ Mochna bílá – květina, podle níž jsou pojmenovány mochnové doubravy. Foto Jan Moravec

▼ Vzácná růže galská má největší květy ze všech našich planých růží. Foto Jan Moravec

▲ *Ledenec přímořský kvete ve velkém množství na loukách pod Hrádkem. Foto Jan Moravec*

▼ *Další zajímavou květinou luk pod Hrádkem je černýš rolní. Foto Jan Moravec*

louky navazují staré sady, dnes zpustlé a zarostlé, což z hlediska krajinářského působí velmi půvabně, avšak z pohledu biodiverzity by jim nějaká extenzivní údržba prospěla. Na opačném konci Chlumu, na severním úbočí poblíž hájovny, se naopak nalézají fragmenty vlhkých luk s výskytem kosatce sibiřského.

Zcela po právu je Chlum zařazen mezi evropsky významné lokality.

Blíž přírodě i historii

Chlum je však místem výjimečným nejen z hlediska přírodovědného, ale i z pohledu historie. Ne náhodou je mnoha archeology označován jako nejpozoruhodnější lokalita celého dolního Pojizeří. Naučná stezka je tedy koncipovaná tak, že každé z deseti zastavení je rozděleno na dvě poloviny; jedna je věnována přírodě a druhá právě historii; vesměs té dávné, tedy archeologii. Nejvýznamnějším objektem na Chlumu jsou bezesporu Švédské šance, zhruba 7 metrů vysoký val přehrazující nejsevernější výběžek náhorní plošiny. Se Švédy však nemá nic společného, je pozůstatkem raně slovanského hradiště (na místě, které bylo osídleno již od konce mladší doby kamenné). Na jižním okraji plošiny je další opevněná lokalita, zvaná příznačně Na Hrádku. Zde skutečně ve 14.–15. století stával malý hrádek a předtím snad též slovanské hradiště, byť na to není mezi odborníky zcela jednotný názor. Strategický význam si místo zachovalo do nedávné doby, jak dokládá opuštěný podzemní kryt teritoriální radiační hlásné sítě z poloviny 20. století, umístěný přímo v jádru bývalého hradu.

Naučná stezka však prozradí i to, co návštěvník pouhým okem spatřit

nemůže. Třeba, že na Chlumu bylo v minulosti nalezeno několik pokladů – pravěkých zlatých šperků, bronzových zbraní i středověkých mincí. Díky spolupráci s mladoboleslavským muzeem jsou informační tabule opatřeny řadou zajímavých, mnohdy i unikátních fotografií těchto nálezů.

Jedním z nejznámějších archeologických nálezů na Chlumu je hliněná soška beránka z pozdní doby kamenné. Plastika se symbolem kříže je dutá a sloužila tedy zřejmě jako schránka na cosi. Její podobu, ovšem značně zvětšenou (originál měří asi 8 cm), spatřit cestou lze. Autoři naučné stezky ji totiž nechali ztvárnit do kamene a osadit na úpatí Švédských šancí, u informační tabule číslo 6.

Název programu, v rámci kterého naučná stezka vznikla, bychom tak v tomto případě mohli klidně

▲ Jednou z několika orchidejí, vyskytujících se na Chlumu, je vemeník dvoulistý. Foto Jan Moravec

▼ Pískovcová soška na úpatí Švédských šancí je inspirována jedním z nejznámějších zdejších archeologických nálezů. Foto Jan Moravec

- ▲ Na jednom z interaktivních zastavení stezky si můžete ověřit, zda víte, jakou má která květina barvu. Foto Jan Moravec
- ▼ Kolik tomu stromu bylo let? Foto Lucie Matulová

parafrázovat na Blíž historii. Avšak pokud se postavíme na temeno švédských šancí doprostřed šalvějí, uvědomíme si, že oddělování přírody a historie je na mnoha místech jen umělým konstruktem. Chlum je jedním z takových míst.

Stezka pro děti

Naučná stezka Chlum myslí hodně i na děti. Krom již zmíněných deseti „klasických“ tabulí, které kladou různé otázky, při jejichž správném zodpovězení dostaneme na konci trasy tajemku, narazíme cestou i na množství různých interaktivních zastavení či zpestření. Můžeme se pokusit objevit na obzoru přesně 5 km vzdálený zámek Stránov, podle letokruhů na pařezu spočítat věk stromu, protrenovat si postřeh při hledání (dřevěných) zvířat ukrytých v lese nebo si na obrázcích seker z různých dob vyzkoušet znalost historie. Komu ani toto nestačí, může si cestu zpestřit pracovními listy, které lze ve dvou verzích (pro mladší a starší) buď stáhnout na webových stránkách www.csopklenice.cz, nebo získat v restauraci Na statku na začátku stezky. Největším dobrodružstvím stejně ale je dívat se kolem sebe a odhalovat skryté taje krajiny, v níž se člověk pohybuje minimálně osm tisíc let a přesto si stále zachovává nesmírný půvab a přírodní bohatství. ■

NET4GAS BLÍŽ PŘÍRODĚ:

Společnost NET4GAS je spolehlivým a bezpečným provozovatelem přepravní plynárenské soustavy a rozvíjí odpovědnou politiku ochrany životního prostředí s ohledem na budoucí generace. Oblast jejího podnikání s otázkou ochrany přírody úzce souvisí a od toho se odvíjí i dlouhodobá strategie firemní filantropie v rámci programu NET4GAS Blíž přírodě. NET4GAS je od roku 2007 generálním partnerem ČSOP, od roku 2014 také celostátních přírodovědných soutěží pro děti a mládež Ekologická olympiáda a Zlatý list. Podporuje i další projekty, pro které je motto „Blíž přírodě“ součástí trvale udržitelného rozvoje. Více informací o programu a zpřístupněných přírodních lokalitách najdete na www.blizprirode.cz.